Rodbina Hribar, ki ji je komunizem spodrezal krila

ALEŠ ŽUŽEK *foto:* **PRIMOŽ LAVRE, ARHIV DRUŽINE HRIBAR IN ARHIV REPORTERJA**
ales.zuzek@reporter.si

Hribarjevi so bili pred drugo svetovno vojno bogata in vplivna družina. Korenine njihovega podjetniškega vzpona segajo že v 19. stoletje, usodna za družino pa je bila druga svetovna vojna in leta po njej, ki so jim skoraj dobesedno spodrezala krila. Njihovih uspešnih tovarn zdaj ni več, pri življenju je ostala samo še blagovna znamka Šumi.

»Od vsega tega, kar so Hribarji ustvarili pred drugo svetovno vojno, ni ostalo skoraj nič, razen bogatih spominov in nas potomcev, ki živimo vsak svoje življenje,« nam je zaupal upokojeni živinozdravnik Peter Hribar, ki je zadnja leta v središču pozornosti javnosti in medijev predvsem s svojim prizadevanjem za narodno spravo. Ko smo se s Petrom Hribarjem srečali na Vrhniki, na pol poti med Ljubljano in njegovo domačo Cerknico, nam je v prijetnem pogovoru povedal zgodbo svoje rodbine.

Rado Hribar je bil glava družine Hribar po smrti očeta in mame. Bil je svetovljan in imel stike po vsem svetu. Leta 1944 so ga skupaj z ženo Ksenijo umorili gorenjski pripadniki Vosa.

Vzpon rodbine Hribar

Začetnik gospodarsko uspešne rodbine Hribar je bil Dragotin Hribar, ded našega sogovornika Petra Hribarja. Dragotin Hribar, rojen leta 1862, je bil sin prvega ljubljanskega trgovskega vrtnarja. A Dragotin ni šel po njegovi vrtnarski poti, ampak se je začel raje ukvarjati s tiskarstvom. Srce mu je ogrela Evgenija Šumi, ki je prav tako kot on prihajala iz podjetne ljubljanske družine. Njena starša sta bila Franc Šumi (tudi Franz Schumi), po rodu iz Budimpešte, in Josipina Šumi, ustanoviteljica ljubljanske tovarne bombonov Šumi. Dragotin in Evgenija sta se poročila leta 1896 in sprva nekaj časa živela v Celju, a sta se leta 1900 vrnila v Ljubljano. Dragotin Hribar je namreč na Zaloški cesti kupil Kocarno Terpinc, ki je bila nekdaj v lasti Fidelisa Terpinca, enega od najbolj znanih slovenskih velikih podjetnikov v 19. stoletju. Kocarno je preimenoval v Prvo kranjsko tvornico pletenin Dragotin Hribar in iz nje ustva-

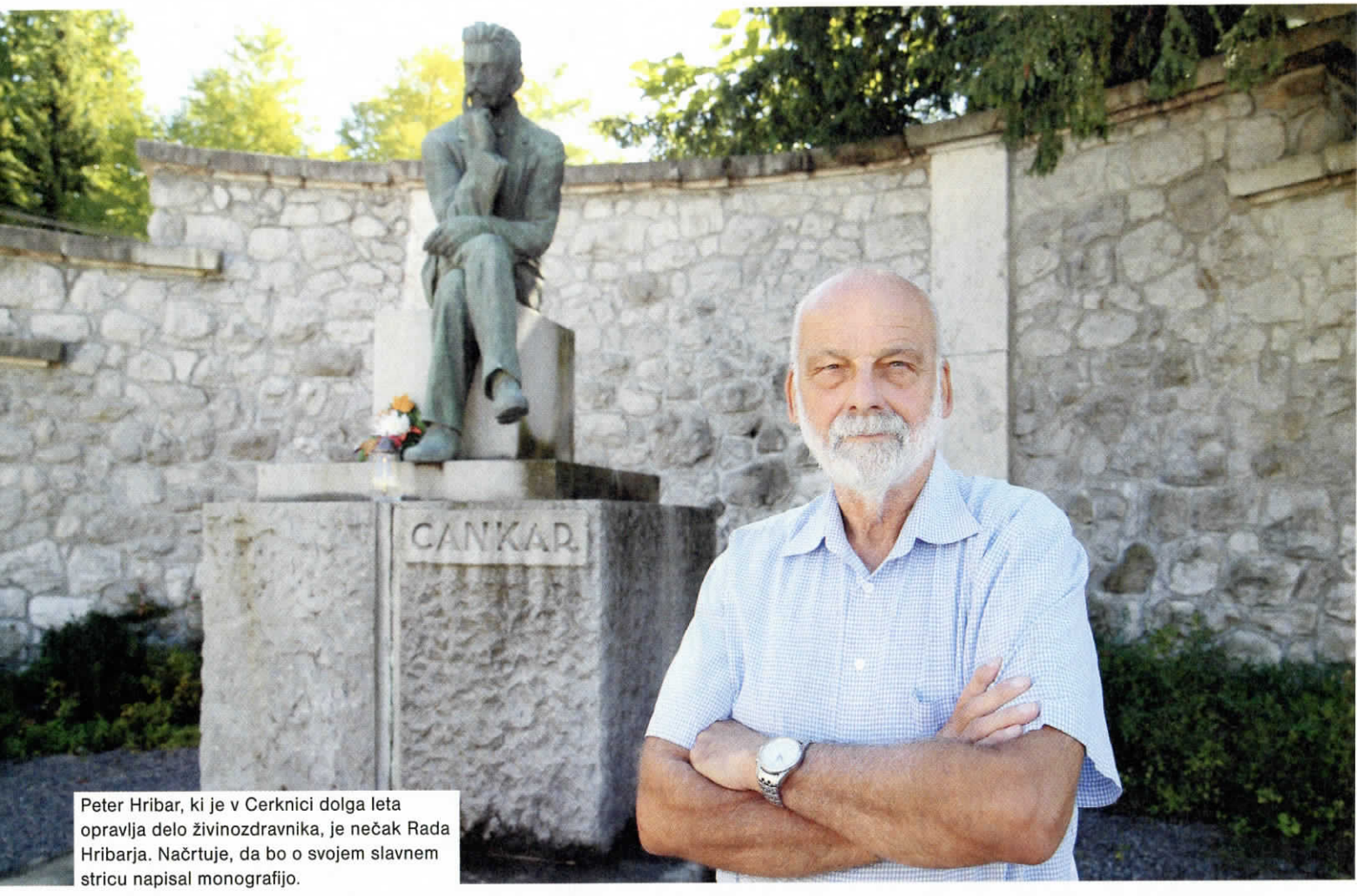

Peter Hribar, ki je v Cerknici dolga leta opravlja delo živinozdravnika, je nečak Rada Hribarja. Načrtuje, da bo o svojem slavnem stricu napisal monografijo.

ril tovarno pletenin in trikotaže. Ta tovarna, ki je pozneje postala bolj znana pod imenom Pletenina, je bila nekoč sodobna tovarna, saj so v njej delali na uvoženih strojih iz Anglije.

Družina Hribar je postala gospodarsko še močnejša, ko je Evgenija Hribar po smrti svoje mame postala lastnica tovarne sladkarij Šumi. Hribar je bil tudi velik prijatelj in tesen sodelavec znanega ljubljanskega župana Ivana Hribarja. *»Kljub istemu priimku nista bila v sorodu,«* je pojasnil Peter Hribar, a dodal, da je pred leti spoznal županovo hčerko Zlatico Hribar, ki je preiskovala svojo rodbinsko drevo in ugotovila, da sta bila daljna prednika obeh družin Hribar, ki sta živela pred 200 leti, morda v sorodu. Ker je bil Dragotin Hribar nadarjen za denarne posle, je v času županovanja Hribarja vodil finančno plat obnove Ljubljane po potresu leta 1895. Iz njegove zapuščine so financirali tudi gradnjo Moderne galerije in bil eden od ustanoviteljev ljubljanske borze.

Začetnik vzpona rodbine Hribar je bil Dragotin Hribar, ki je najprej kopičil denar s tiskarstvom, nato pa s tekstilom in sladkarijami. Bil je tudi spreten finančnik.

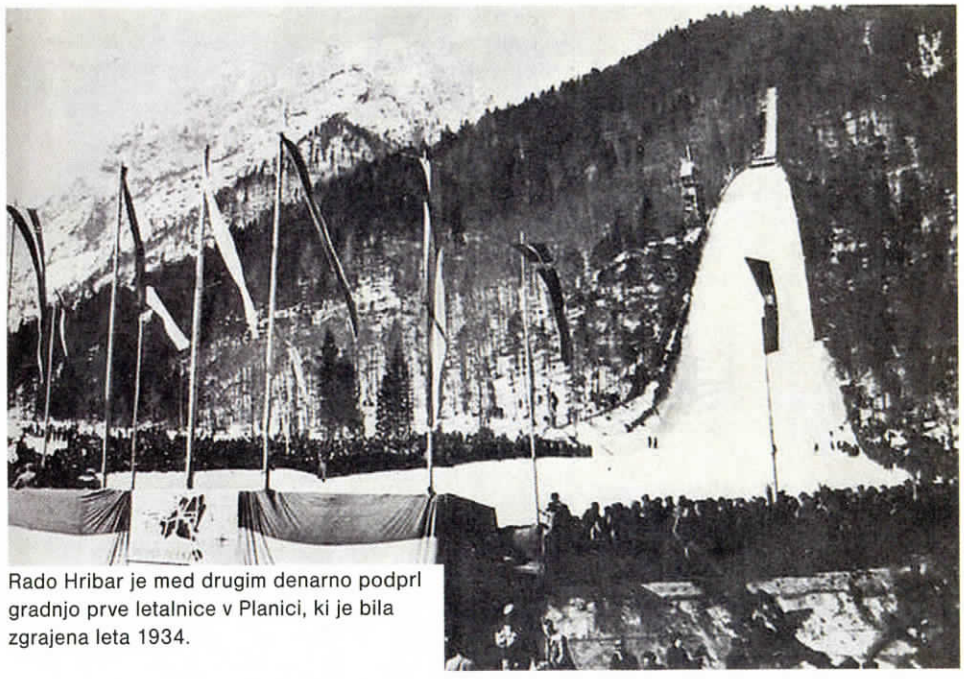

Rado Hribar je med drugim denarno podprl gradnjo prve letalnice v Planici, ki je bila zgrajena leta 1934.

Rado Hribar je kupil grad Strmol leta 1936. Leta 2004 je bil vrnjen Hribarjem, ki so ga prodali državi.

Potomci Dragotina Hribarja

Zakoncema Hribar se je v zakonu rodilo kar 13 otrok. Najbolj so očetovo in mamino nadarjenost za podjetništvo podedovali bratje Sveto, Peter (oče našega sogovornika, op. p.) in zlasti Rado Hribar. *»Rado je bil daleč najuspešnejši. Nesojena glava družina. A od Rada razen spominov ni ostalo dosti,«* nam je z malce grenkobe dejal Peter Hribar. Zgodba o Radu in njegovi ženi Kseniji je zadnja leta Slovencem zelo znana. Njuno grozljivo usodo je popisal tudi znani slovenski pisatelj Drago Jančar v knjigi *To noč sem jo videl.*

Rado Hribar, letnik 1901, je spadal v vrh slovenske in tudi takratne jugoslovanske gospodarske smetane. Bil je doma v bančništvu, med drugim je bil predsednik Jugoslovenske hipotekarne banke v Ljubljani, ki je bila skorajda zasebna banka Hribarjevih. Ti so ustanovili banko, da so financirali svoje posle. Kot bankir si je Rado Hribar nabral veliko premoženje. Z njim je kupil grad Strmol, denarno je podprl tudi gradnjo prve letalnice v Planici.

Po smrti očeta Dragotina leta 1935 in mame Evgenije leta 1936 je Rado prevzel vodenje Šumija in Pletenine, a je tovarni pozneje prepustil mlajšima bratoma – Svetu Šumi, Petru pa Pletenino. Rado Hribar je bil velik estet in ljubitelj umetnosti (na gradu Strmol je med drugim imel znano sliko *Kofetarica* Ivane Kobilca). Bil je svetovljan, potoval je po svetu. Imel je močne zveze po vsej Evropi, tudi v vseh kraljevih hišah, na primer na britanskem dvoru.

Letalska strast

Velika strast vseh treh bratov Hribar je bilo tudi letalstvo. Vsi so bili piloti in so kovali načrte o postavitvi tovarne letal v Ljubljani. *»Vsa čast Pipistrelu. Ampak Ivo Boscarol je samo uresničil tisto, kar bi Hribarjevi naredili že po letu 1945, ko je bilo vse pripravljeno za gradnjo tovarne letal minime na Črnučah,«* je povedal Peter Hribar. Tako lahko rečemo, da je komunizem po letu 1945 skorajda dobesedno Hribarjem spodrezal krila. Zdaj na kraju, kjer bi morala stati tovarna letal, stoji elektrotehnično podjetje Elma. Tovarna bi po načrtih najprej izdelovala enosedežna letala, nato dvosedežna in na koncu štirisedežna. *»Minima je delo mojega očeta Petra. Tehnični izračun je naredil inženir Janez Kuhelj, zato se minima pogostokrat pomotoma pripisuje njemu,«* je pojasnil Peter Hribar. Zgrajeni sta bili že dve minimi, ki sta tudi že poleteli. Ko je prototip minime komaj nastajal, je spretnemu Radu uspelo pariškemu letalskemu klubu prodati že 142 teh letal. Po vojni je komunistična oblast obe letali zaplenila. Eno minimo, last ljubljanskega aerokluba, je razbil neki častnik JLA, drugo, ki je bila last Petra Hribarja starejšega, pa je osebno prevzel Branko Ivanuš, ki je bil v komunizmu med drugim predsednik Letalske zveze Slovenije.

Tako lahko rečemo, da je komunizem po letu 1945 skorajda dobesedno Hribarjem spodrezal krila. Zdaj na kraju, kjer bi morala stati tovarna letal, stoji elektrotehnično podjetje Elma.

Podjetniško pot rodbine Hribar je usodno prekinila komunistična oblast. Rada in njegovo ženo so okrutno umorili gorenjski partizani leta 1944. Bratoma Petru in Svetu je oblast po vojni zaplenila tovarni Šumi in Pletenino. Še eden od bratov Hribar, Zoran, ki je bil po poklicu računovodja, je bil med obsojenci na zloglasnem Nagodetovem procesu. Pozneje so ga sicer rehabilitirali, a njegovo življenje je bilo uničeno. Grad Strmol so že takoj po koncu vojne zasegli. Bil je v državni lasti, a ga je kot svojo počitniško hišo uporabljal Ivan Maček - Matija, veliko časa je v njem preživel še en vplivni slovenski partijec, Edvard Kardelj.

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je bil grad še vedno protokolarni objekt. Potem ko so Rada Hribarja leta 2000 rehabilitirali, so dediči Radovih bratov leta 2004 z denacionalizacijo dobili grad nazaj. Hribarjevi so pozneje grad za pet milijonov evrov prodali državi. Kot pravi Peter Hribar, je edina možnost, da se grad razvija ta, da je v državni lasti. Strmol, ki je bil med letoma 2010 in 2012 temeljito obnovljen, je ostal protokolarni objekt in ga poleg kompleksa Brdo pri Kranju, Vile Bled, Vile Zlatorog na Bledu in Vile Podrožnik v Ljubljani upravlja Javni gospodarski zavod Brdo.

Usoda Šumija in Pletenine

Ljubljanska tovarna bombonov Šumi, ki je bila ustanovljena leta 1876, je bila po drugi svetovni vojni nacionalizirana. Leta 1969 je postala del Žita, proizvodnja bombonov in drugih sladkarij je bila nato prestavljena v tovarno na Šmartinski cesti, v Šumiju pa je začel delovati kultni lokal. Stavbo, v kateri je bila nekdaj tovarna Šumi, je po osamosvojitvi dobil z denacionalizacijo Rado Hribar (sin Sveta Hribarja, op. p.), bratranec Petra Hribarja. Rado Hribar ni imel želje, da bi nadaljeval poslovno dejavnost v Šumiju, zato je prostor prodal. Nekdanjo Šumijevo tovarno so porušili leta 2006, a že v 90. letih so na območju nekdanje tovarne kupci oziroma vlagatelji želeli po načrtih dunaj-

Leta 1876 je sredi Ljubljane Josipina Šumi začela izdelovati bombone in druge slaščice. To je bil začetek tovarne Šumi.

2006. so nekdanjo tovarno Šumi porušili. Zdaj je tam v gradji stanovanjski kompleks in hotel.

Že leta 1969 je Žito preselilo tovarno Šumi na Šmartinsko cesto. Od leta 2008 pa jih izdeluje v Krškem.

skega arhitekta slovenskega rodu Borisa Podrecce zgraditi multikino, stanovanja in zabavišče.

Ta projekt je padel v vodo, zdaj pa je družba Šumijev kvart, ki sodi pod KD Group, končno začela graditi center Šumi. V objektu bo poleg luksuznih stanovanj ter gostinske in trgovske dejavnosti tudi hotel, ki ga je kupila družba Brtprule in naj bi imel 151 sob. Kot je že omenjeno, blagovna znamka Šumi še vedno obstaja, a od leta 2008 Žito bombone ne izdelujejo več v slovenski prestolnici, ampak v Krškem. Žito je od leta 2015 v lasti hrvaške Podravke.

Tovarno Pletenina, ki je bila pred vojno v lasti Petra Hribarja starejšega, so prav tako z denacionalizacijo po osamosvojitvi Sloveniji vrnili Hribarjem. Pletenina je bila pred vojno zelo močna tovarna, okoli katere je Hribarjeva rodbina zgradila svoj gospodarski imperij, če se izrazimo malo pesniško. A to so bili časi, ko je bila tekstilna industrija na stari celini tako rekoč prva gospodarska panoga. Globalizacija, ki je začela svoj pohod v 90. letih prejšnjega stoletja, pa je vse to obrnila na glavo. Vse močnejša konkurenca je postala poceni kitajska tekstilna industrija, evropska pa je začela umirati na obroke.

V tako neugodnem času za evropsko tekstilno industrijo so dobili Hribarjevi nazaj Pletenino. *»Moja družba Petreks je odkupila blagovno znamko Pletenina in smo delali naprej. Najprej smo začeli delati v stari tovarni na Zaloški,«* nam je razložil Peter Hribar. Kmalu pa se je proizvodnja na Zaloški cesti 14 ustavila. Septembra 1997 so staro tovarno Pletenine na Zaloški porušili in tam postavili objekt, v katerem so zdaj tehnične službe ljubljanskega Kliničnega centra. Pletenina je nadaljevala delo na drugi lokaciji, a je moral Peter Hribar na koncu leta 2016 ustaviti proizvodnjo zaradi prehude kitajske konkurence. Pletenina je imela nekaj let še svojo trgovinico v nakupovalnem središču Murgle Center v istoimenski ljubljanski soseski, a je zdaj to že preteklost. Nedavno je Peter Hribar dal prostor v Murgle Centru v najem.

Peter Hribar nima več poslovnih načrtov, pač pa načrtuje monografijo o svojem umorjenem stricu Radu. To monografijo čuti kot svoj dolg. *»A imam pri svojem delu strahovite težave, ker ni ostalo v arhivih skoraj nobenega vira o njem. Moja tiha la-*

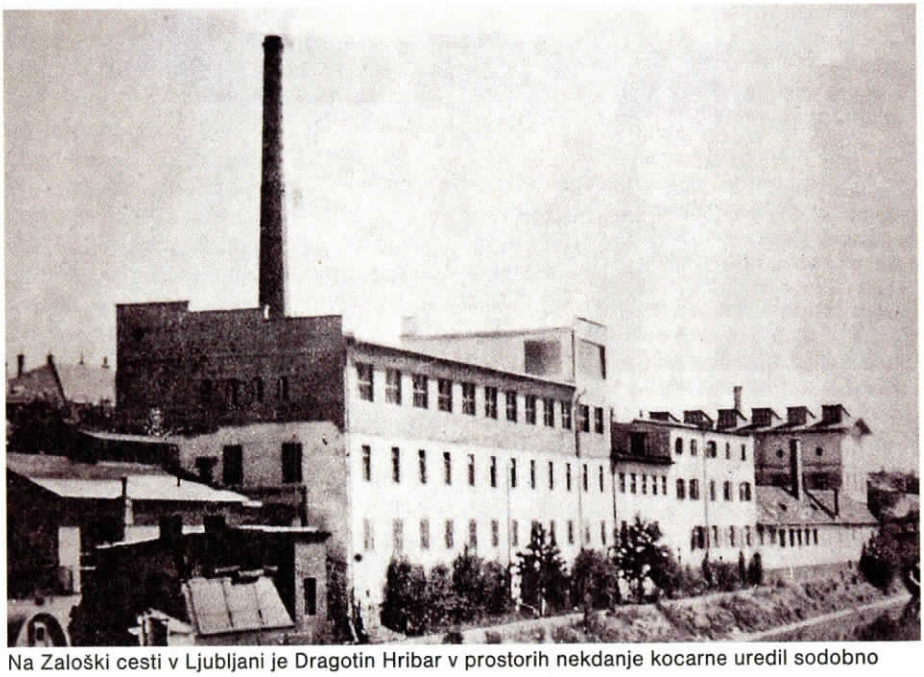

Na Zaloški cesti v Ljubljani je Dragotin Hribar v prostorih nekdanje kocarne uredil sodobno tekstilno tovarno, ki je pozneje dobila ime Pletenina.

Tovarno Pletenina so leta 1997 porušili. Tam je zdaj stavba tehničnih služb ljubljanskega UKC.

Zgodovina rodbine Hribar je prepletena tudi z zgodovino rodbine Gorup. Josip Gorup, ki je obogatel s posli v Trstu, na Reki in v Ljubljani, je veljal za najbogatejšega Slovenca svojega časa.

Josip Gorup je denarno podprl številne projekte, tudi gradnjo Mladike, v kateri je danes slovensko zunanje ministrstvo.

Gradnja stanovanj je bila ena od Gorupovih donosnih poslov. V Ljubljani je tako zgradil Gorupove bloke.

stna ugotovitev je, da se zdi, kot da bi nekdo zelo skrbno počistil za mojim stricem. Rado Hribar je nekako moral izginiti. Koga je tako strašno motil, ne vem, mislim pa si, ker iz istih vrst prihajajo tudi njegovi morilci,« je namignil Peter Hribar. Vsekakor je zgodba o Radu Hribarju ena najbolj presunljivih in tragičnih zgodb iz krvave druge svetovne vojne. Hkrati z njim je bila umorjena tudi njegova žena Ksenija.

Slovenski Rothschild

Ksenija Hribar je bila znana tudi po svojem malo nenavadnem ljubljenčku – aligatorju, s katerim se je sprehajala tudi po Tivoliju. A je aligator postal nevaren, saj je enkrat v kadi močno ugriznil njenega moža Rada. Veliko se ve tudi o Ksenijini avanturi s srbskim častnikom, ki se je nazadnje končala tako, da se je iz Valjeva skesano vrnila k Radu na Strmol.

Malo manj je znano, da je bila leta 1905 rojena Ksenija Hribar, ki je imela deklički priimek Gorup, vnukinja Josipa (Jožefa) Gorupa. Ta se je rodil leta 1834 na Notranjskem v kraju Slavina in je bil najuspešnejši podjetnik slovenskega rodu v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, po nekaterih ocenah pa kar najbogatejši Slovenec vseh časov. Njegovi starši so bili revni, vprašanje je, kakšna bi bila njegova življenjska pot, če ne bi bil njegov stric po materini strani veletrgovec Janez Kalister, ki je v Trstu strašansko obogatel.

Kalister je revnega nečaka najprej zaposlil v svojem podjetju, po smrti pa mu je leta 1864 zapustil del premoženja. Leta 1876 je Gorup ustanovil lastno podjetje, ki se je ukvarjalo s finančnimi posli, hotelirstvom, gradnjo železniških prog in je imelo v zakupu pobiranje davkov. Ustanovil je tudi bombažno predilnico v Ajdovščini in Kranjsko stavbinsko družbo. Za središče svoje poslovne dejavnosti je poleg Trsta izbral Reko. V hitro razvijajočem se mestu ob Kvarnerskem zalivu, v katerem je živela tudi številna slovenska skupnost, je Gorup najprej bogatel z gradnjo stanovanjskih hiš. Nato je tako kot v Trstu tudi na Reki postal delničar in član upravnih odborov bank, zavarovalnic in ladjarskih družb. Prebivalci Reke so Gorupu zaradi njegovega bogastva dali vzdevek slovenski Rothschild.

Seveda je poslovno deloval tudi na Kranjskem in bil nekaj časa poslanec v kranjskem deželnem zboru v Ljubljani. Veliko je gradil, med drugim je postavil več monumentalnih stanovanjskih hiš na zdajšnji Slovenski cesti v Ljubljani. Ti bloki, ki še zdaj stojijo, so po njem dobili ime Gorupovi bloki. Bil je velik dobrodelnež, med drugim je dal denar za stavbo Mladike, v kateri je danes sedež slovenskega zunanjega ministrstva. Pomagal je tudi slovenskim umetnikom. Tako je denarno podprl izdajo drugega (leta 1888) in tretjega zvezka *Poezij* (leta 1902) pesnika in duhovnika Simona Gregorčiča. Gregorčiču je tudi izplačal zajeten honorar, tako da je lahko odplačal svoje dolgove. Gorup je za svoje zasluge prejel plemiški naslov in postal Josip Gorup plemeniti Slavinski. Postal je tudi častni meščan Ljubljane, mesta, ki ga je pomagal obnoviti po rušilnem potresu leta 1895. V Ljubljani je zaradi zaslug za mesto dobil Gorupovo ulico, ki je bila preimenovana leta 1982.

Umrl je leta 1912 na Reki, kjer je tudi pokopan. Hiša, v kateri je živel na Reki, se zdaj po njegovem sinu imenuje Vila Milana Gorupa in je v njej Slovenski dom – Kulturno-prosvetno društvo Bazovica. Po smrti je Gorup zapustil 8,5 milijona kron v gotovini in 5,2 milijona kron v nepremičninah. Za primerjavo: leta 1912 je država od dežele Kranjske zahtevala 1,2 milijona davka od zemlje. Torej je bilo njegovo premoženje več kot 12-krat večje od letne vsote pobranih davkov od zemlje na Kranjskem.

Propad Gorupovih

Premoženje je po Gorupovi smrti počasi skopnelo. Zato je več razlogov. Kot pravi zgodovinar Stane Granda, je bil Gorupov gospodarski imperij, če ga tako imenujemo, po svoje kolateralna žrtev razpada Avstro-Ogrske, svoje je nato dodal še vzpon fašizma v Italiji, ki je po prvi svetovni vojni dobila Trst in Reko. Tudi sinovi niso bili tako podjetniško spretni kot njihov oče. Nakopičeno Gorupovo premoženje se je razdrobilo tudi zaradi številnih dot: v obeh zakonih se je Gorupu rodilo devet hčera (skupaj je imel 14 otrok). Kot piše Angelika Hribar v svojem članku o rodbini Gorup, objavljen je bil v zgodovinskem časopisu *Kronika*, se je samo ena hčerka poročila s Slovencem. Menda Gorupovi otroci tudi niso bili tako narodno zavedni kot njihov oče. Svoje je dodal še komunizem po drugi svetovni vojni, ko je bilo njihovi premoženje v Sloveniji oziroma Jugoslaviji denacionalizirano.

Pripadniki rodbine Gorup so se po vojni zbrali na veleposestvu Gorupovih v Fiumicellu v Furlaniji, kjer so se med drugim hudo sprli zaradi delitve premoženja rodbine. Potomcev Josipa Gorupa v Sloveniji zdaj ni več. Ena potomka, vnukinja Ksenija Turković, živi v Zagrebu, večinoma pa so razkropljeni v Italiji (na primer Rimu in Trstu), Avstriji (Gorupovi so imeli počitniško vilo v Krivi Vrbi ob Vrbskem jezeru), Nemčiji in Veliki Britaniji. Še najbolj je bila s Slovenijo povezana vnukinja Zorica Gorup, poročena Whycombe, ki je po osamosvojitvi Slovenije z denacionalizacijo dobila vrnjena tri stanovanja v Ljubljani. Umrla je leta 2000. ■